

TARDA ƏNƏNƏVİ HARMONİK JAZZ STANDARTLARI TƏQDİM EDƏN İLK İFAÇI – ARSLAN NÖVRƏSLİ VƏ ONUN MÜASİR İNTERPRETASIYA ÜSLUBU

Aybəniz NÖVRƏSLİ

Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının

Musiqi tarixi kafedrasının baş müəllimi, Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

E.mail: uaybeniz.mf@gmail.com

Jazz və folklor – mahiyyətə oxşar və eyni zamanda bir-birindən fərqlənən musiqi növləri olub Avropa və Şərq dünyalarının təsviridir. Jazz – janr istiqaməti kimi zamanla ayaqlaşma bilən, hər yeni məqama improvizə cavabı təqdim edən bir yoldur. Folklor – xalq yaradıcılığıdır ki, müxtəlif insanlar tərəfindən bəstələnərək tədrisi mükəmməlləşən istiqamətdir. Hər ikisini improvizə başlanğıcı birləşdirir, eyni zamanda dildən-dilə ötürülərək şifahi tanıtım təməlinə əsaslanırlar.

Jazz – Afrika ritmləri, Avropa harmoniyası və afroamerikan folklorunun birləşməsindən əmələ gəlmiş, 1910-cu illərdə Amerikanın cənubunda, daha dəqiq desək, Yeni Orleanda yaranaraq qısa zamanda bütün inkişaf etmiş ölkələrdə yayılmışdır. Bu istiqamət tədrisən yüksək incəsənət sahəsinə çevrilərək bəzən populyar, eləcə də akademik musiqi növü səviyyəsində elmi dairələr tərəfindən dəstəklənib, beynəlxalq festivallar şəbəkəsinin ayrılmaz hissəsi olub və dünya musiqi incəsənətinə təsirini göstərməkdədir. 1950-ci illərdən başlayaraq Miles Davis (trumpet) və John Coltrane (saxophone) melodiya və improvizasiyaya yanaşma məsələsində ladlarla bağlı yeni

eksperimentlər həyata keçirildilər. Nəticədə, melodiya əsası olan jazz əmələ gəldi. Ekzotik effektlərin alınması məqsədi ilə ifaçılar “modal” əsas üçün qeyri-Avropa qammalarından (hind, ərəb, Afrika və s.) istifadə edirdilər. Modal jazz üslubunun klassik nümunələri kimi M.Davis`in “Milestones”, “So What”, “Flamenco Sketches”, J.Coltrane`nin “My Favorite Things” və “Impressions” kompozisiyalarını göstərmək lazımdır.

Jazz bütün dünya musiqiçiləri arasında daim maraqla qarşılanmışdır. Dizzy Gillespie (trumpet) və kubalı musiqiçilərin sintezi, Dave Brubeck (piano) və onun yapon, Şərq musiqisi ilə təması, Duke Ellington və onun Afrika, Latin Amerikasına və uzaq Şərq musiqisinə meyli bu sıradandır.

Yeri gəlmişkən, jazz musiqisindən ibarət ilk val “Victor” studiyası tərəfindən yazılıb. Jazz sözü ilk dəfə çapda 1912-ci ildə səslənərək tanınmışdır.

Azərbaycan jazz`ının tarixi öz başlanğıcını XX əsrin 30-cu illərindən götürür. Belə ki, Bakıda ilk jazz orkestrinin əsası 1938-ci ildə tanınmış Azərbaycan bəstəkarları Niyazi və Tofiq Quliyev tərəfindən qoyulub. Bu iki görkəmli şəxsiyyətin SSRİ-nin ilk jazz orkestri (dirijor: A.Tsvasman) ilə birgə çıxışları olub. “Dövlət Estrada Orkestri” Azərbaycan jazz`ının əsasına çevrilmişdir. İlk konsertdə jazz klassikası ilə bərabər Niyazi və T.Quliyevin də pyeslərinin ifası baş tutub. 1940-cı illərdə orkestrə R.Hacıyev rəhbərlik etmişdir. 1945-ci ildə jazz İ.Stalin tərəfindən SSRİ-də “təhlükəli kapitalist musiqisi” adı altında qadağaya məruz qaldı. Lakin buna baxmayaraq jazz`a dəyər verənlər onu radioqəbuledicilər vasitəsilə dinləyirdilər. 60-cı illərin ikinci yarısından jazz`a maraq yenidən artır. Vaqif Mustafazadə, Rafiq Babayev, “Qaya” qrupu öz varlığından musiqi cəmiyyətini xəbərdar etdilər. Azərbaycan jazz`ının çiçəklənmə dövrü onların adı ilə bağlıdır.

Azərbaycan jazz`ının V.Mustafazadə mərhələsində Şərq muğamı Avropa dinləyicisinə, jazz isə Azərbaycan dinləyicisinə anlaşılan dildə təqdim edilirdi. İmprovizasiya başlanğıcının

sərbəstlik mahiyyəti muğam və jazz`in əsas təmas nöqtəsi olmuşdur. V.Mustafazadə yolu Amerika jazz pianoçusu A.Jamal`dan başlanğıc almış Azərbaycan ethno jazz`inin əhəmiyyətli hissəsidir. Sonrakı mərhələ artıq tam təkmilləşmiş və özünü dünya məcrasında tanıdan simaların adı ilə əlaqəlidir. Bunlardan S.Qəmbərov, C.Əmirov, Ş.Növrəslinin adını qürurla çəkmək olar.

Azərbaycanda ilk jazz festival 1969-cu ildə keçirilib. 33 illik müddətdən sonra 2002-ci ildə bu ənənə bərpa olunaraq beynəlxalq Bakı Jazz Festivalı – “Caspian Jazz Festival” təşkil olunmuş və sonradan hər il mütəmadi şəkildə reallaşdırılmışdır. 2019-cu ildən etibarən Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının birgə layihəsi olaraq VIII beynəlxalq “Jazz günü” çərçivəsində keçirilən I Beynəlxalq Jazz Festivalı və elmi yaradıcılıq konfransı ölkəmizdə bu sahənin inkişafı üçün atılan vacib addımlardan biri kimi dəyərləndirilməlidir.

“Jazz musiqisinin şahı” Louis Armstrong`dan jazzin nə olduğunu soruşduqda, belə cavab vermişdir: “Əgər Siz bu barədə soruşsunuzsa, deməli, heç zaman anlaya bilməyəcəksiniz”. Bu, elə bir sahədir ki, onun necəliyini dəqiqliklə hətta görkəmli musiqiçilər belə, anlatmaqda çətinlik çəkmişlər.

Bu məqalədə Azərbaycan musiqi arenasında “jazz” sözü demiş, öz yenilikçi yanaşması ilə diqqət mərkəzində qalan, milli alətimiz olan tarı “jazz”laşdıran Arslan Növrəslili və onun musiqisinin necəliyi barədə danışacağıq.

Tar aləti ifaçılığı A.Növrəslinin uşaqlıq, gənclik və yetkinlik dövrünün ayrılmaz hissəsi olmuşdur. Əvvəl Bülbül adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbini, sonra Bakı Musiqi Akademiyasının bakalavr, Azərbaycan Milli Konservatoriyasının isə magistr pilləsini fərqlənmə ilə bitirmişdir. Təhsil illərində gənc ifaçının Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri ilə çıxışları və çoxsaylı müsabiqələrdə qalibliyi xüsusilə

vurğulanmalıdır. Sevimli alətinə şəxsi ifaçılıq prinsiplərinin təkamülü uzun bir yoldan sonra nəticədə haqqında danışacağımız “tar – jazz mərhələsi”nə gəlib çıxmışdır. Məlum məsələdir ki, başlanğıcda milli musiqimizin ayrılmaz hissəsi olan muğam, xalq musiqisi, bəstəkar yaradıcılığı klassik nümunələrinin öyrənilməsi ifaçı üçün mütləq bir sahə idi. Lakin onun bu alətlə dostluq illərini müşayiət edən digər bir radikal sahə - jazz daim mövcud olmuşdur. Bu elə bir sahədir ki, uzun müddətli “hopma”, dərk etmə və mənimsəmə tələb edir. Çünki əsasında vacib və mütləq bir özək – bədahətən ifa durur. A.Növrəslinin yetişməsində isə məhz haqqında danışılan ab-hava daim mövcud idi. Qarşılıqlı improvizə şəraitində muğam və jazz aurası bir-birinə hopurdu. Bu da ailədə ondan böyük qardaşı – Şahin Növrəslinin varlığı və məşğul olduğu sənət sahəsi ilə birbaşa əlaqəlidir. Qardaşlardan birinin jazz`ı, digərinin muğamı fəaliyyət sahəsi seçməsi, nəticədə, Şahinin muğam və Arslaninsa jazz dünyasını mənimsəməsinə gətirib çıxardı. Bundan əlavə, tarzen daim dünya jazz repertuarı nümayəndələrinin yaradıcılıqları ilə yaxından maraqlanırdı.

Arslan 2001-ci ildən etibarən jazz-konsertlər verməyə başladı. 2006-cı ildə “Beynəlxalq Bakı Jazz Festivalı”nın laureatı oldu. Bununla da, mütəmadi

şəkildə yerli və xarici Jazz Festivallarında çıxışları arzulanlar sırasına yazıldı. “Bakı Jazz Festival 2014”ün “The first time in jazz ” adlı yekun konserti Arslan Növrəslinin növbəti uğurlu layihələrindən biri kimi Azərbaycan tar ifaçılığı tarixinə ilk solo jazz konserti kimi yazıldı.

Arslan jazz ilə muğamın sintezi yolunu özünəməxsus tərzdə işləyərək təqdim edir. İfasında dəfələrlə yeni eksperimentlər nümayiş olunur. O, tar aləti ifaçılığında ilk dəfə harmonik jazz standartlarını tətbiq eləmiş ifaçıdır.

Yaradıcılığın davamı kimi, 2014-cü ildə Londonun Central Hall Westminster adlı zalında keçirilən solo – “Discovering the tar with Arslan Novrasli” adlı konsertində solo, muğam üçlüyü, gitara ilə duet şəklində flamenco üslublu sintez, jazz band və nəhayət, Royal Philharmonic simfonik orkestri ilə birgə çıxışları önəmli mədəni hadisədir. Belə ki, Azərbaycan tar ifaçılığı tarixində ilk dəfə xarici ölkədə bu tip solo layihə reallaşmışdır. Burada sanki tar aləti ifaçılığının təkamül prosesi əyani şəkildə nümayişlənir. Digər əhəmiyyətli layihələr sırasında Londonun məşhur Central Hall Westminster zalında baş tutmuş Azərbaycan jazz ustadı V.Mustafazadəyə həsr olunmuş “Remembering Vagif ” tədbirində Ə.Mustafazadə, T.Kuraşvili, N.Katamadze, İ.Butman kimi tanınmış simalarla birgə, Sadler`s Wells zalında

keçirilən konsertdə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti Şahin Növrəslinin jazz qrupu tərkibində çıxışları önəmli hadisələrdəndir.

2015-ci ilin önəmli layihəsi Heydər Əliyev Fondu, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, AMEA, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı və Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun dəstəyi və təşkilatçılığı ilə IV Beynəlxalq Muğam Festivalı çərçivəsində Bakı Jazz Mərkəzində Arslan Növrəslı və onun rəhbərlik etdiyi jazz qrupunun konserti reallaşdı. O, ilk dəfə bu konsertdə jazz musiqisinin ayrılmaz hissəsi blues və xalq musiqimizin əsası olan muğam ifa tərzini bir-birilə uyğunlaşdırıb vahid bir tamliq yaratmağı bacardı. Nəticədə, əmələ gələn kompozisiya gələcək nəsil ifaçılığı üçün milli ənənəvi jazz standartına çevrilmiş oldu.

A.Növrəslinin Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və İstanbuldakı Azərbaycan Turizm Təmsilçiliyinin təşəbbüsü ilə 2018-ci ildə İstanbul şəhərində "Azərbaycan musiqi festivalı" çərçivəsində "Sən də Azərbaycanı gör" şüarı altında keçirilən xeyriyyə məqsədli jazz konserti Beyoğlundakı "Grand Pera Cercle d'Orient" salonunda baş tutdu.

18 dekabr 2018-ci il tarixində İsveçrənin Cenevrə şəhərində Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının (ÜƏMT) baş qərargahında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illiyi münasibətilə Arslan Növrəslinin ənənəvi jazz üçlüyü ilə birgə konserti keçirildi.

Diqqəti A.Növrəslinin repertuarına daxil olan jazz kompozisiyaların istifadə metoduna və əsas prinsiplərinə yönəltmək istəyirəm. Belə ki, onun müraciət etdiyi ənənəvi jazz standartlarının ifası bədahətən improvizə tələb edən, harmonik əsası vacib sayan bir yoldur ki, burada artıq mövcud kompozisiyaların improvizə bölmələri əzbərlənmiş şəkildə deyil, sərbəst yanaşma tərzilə açılır. Bu da klassik jazz standartlarına müraciətin əsas şərtidir. Mövcud ənənəvi jazz üçlüyü Arslan Növrəslı tarının müdaxiləsi ilə müşayiətçi rola keçir. Çünki aparıcı xətt və əsas mövzu artıq tarın ifasında verilmiş olur. Bir məqamı vurğulamaq mütləqdir ki, bu da son zamanlarda modal jazz və harmonik jazz standartları ifasının təqdiminin qarışdırılmasıdır.

Modal jazz 1960-cı illərdə yaranmış, əsasında lad improvizəsi dayanan və onu harmonik jazz`dan fərqləndirən sadə növdür. Aparıcı üçlük daxilində milli alətin belə istifadəsi sadəcə jazz`a muğamın tətbiqidir ki, tam ənənəvi jazz ifası kimi təqdim oluna bilməz. Yəni həmin düzümdə milli alət ifaçısı ətrafda baş verən jazz aurasını dərk etmədən sadəcə muğam əsaslı improvizə ortaya qoyur. Arslan Növrəslı isə tarı aparıcı xəttə çevirir və istənilən jazz kompozisiyasının əsasında duran mövzu və onun jazz harmoniyaları ilə açılmasını bu alətə həvalə edir. Görünüş baxımından tarın mövcudluğuna görə, bu, ethno jazz olsa da, ifa baxımından sırf ənənəvi jazz musiqisidir.

Bu məqamda A.Növrəslinin jazz repertuarına nəzər salmaq mütləqdir. Onun yaradıcılıq aləmində həm xarici, həm yerli, eləcə də, özünün bəstələdiyi mövzular əsasında qurulmuş kompozisiyalar diqqət çəkir. Azərbaycan ethno-jazzının vacib simalarından olan V.Mustafazadənin "Yollar", "Fantaziya", R.Babayevin "Freska", xarici jazz kompozisiyalarından D.Gillespie – F.Paparellinin "A Night in Tunisia", M.Davisin "Solar", Ch. Coreanın "Armando`s rhumba", D.Brubeckin "Blue rondo alla turca" və s. kimi əsl jazz kompozisiyalarına özünəməxsus yanaşma A.Növrəslı ifasını seçilənlər sırasına daxil edir.

Adıçəkilən kompozisiyalardan "Blue rondo alla turca"ya diqqət yetirsək, fakturalardakı ritmik mürəkkəbliyin vacib məqam olması aşkarlanacaq. Belə ki, 3 hissədən ibarət olan kompozisiyanın kənar hissələri 9/8, mərkəzi improvizə hissəsi – blues isə 4/4 ölçüdədir. Belə tərkibli quruluş ifaçıdan böyük məhəret və intellektual yanaşma istəyir.

Dövründən asılı olmayaq, hər bir bəstəkarın müəyyən dəst-xətti kimi, əsl ifaçının da maraqlı, digərlərindən fərqlənən yolunun mövcudluğu mütləqdir. Bu, ifaçının professionallıq göstəricisinin hansı dərəcədə olmasını aşkarlayır. A.Növrəslı ifası zamanı da həmin xətti aydın duymaq mümkündür.

İfaçının repertuara daxil etdiyi kompozisiyalar sırasına özünün bəstələdiyi "Blues – mugham", Emin Sabitoğlunun "Dədə Qorqud" kinofilminin musiqisi əsasında "Yallı"dan götürülmüş motivlər üzrə şəxsi jazz işlənməsi, A.Əlizadənin "Qarabağ havası" əsərinin əsas mövzusu əsasında qurulmuş eyniadlı kompozisiyanın təqdimi çox maraqlı və ekzotikdir desək, yanılmırıq. Buradan aydın olur ki, A.Növrəslı təkcə mövcud jazz standartlarına müraciət etməklə kifayətlənmir. O, akademik bəstəkar yaradıcılığına da üz tutaraq seçdiyi əsərlərin əsas mövzusunu jazz-laşdırır. Misal olaraq "Dədə Qorqud" filmindən seçilmiş "Yallı" kompozisiyasına nəzər yetirsək, buradakı ritmik düzüm və ölçünün fərqliliyi diqqət doğuracaq. Belə ki, 4/4 ölçülü mövzu ifaçı tərəfindən jazz-a yaxın olan 7/8 ölçüsünə çevrilmiş və əsərin koloritini artıraraq onu əsl mürəkkəb jazz kompozisiyasına çevirmişdir. Təbii ki, burada harmonik jazz fakturasının da əlavə edilməsi çox önəmli

faktorlardandır. İfaçının fikrinə əsaslanaraq deyə bilərik ki, Azərbaycan xalq və bəstəkar musiqisinə harmonik fakturalar seçərək üzərində bədahətən ifa etməklə jazz kompozisiyası qurmaq gözəl alınır. Tarzənin yaradıcı repertuarına nəzər salsaq, Ə.Rəhmətovanın tar ilə simfonik orkestr üçün yazdığı Konsertin kadensiya bölməsini hələ gənclik illərində sərbəst yanaşma şərti ilə işləyərək əsas mövzunun elementləri üzərində jazz improvizasiyalı bölmə qurduğunun şahidi olarıq.

A.Növrəslinin özünə aid “Blues-muğham” kompozisiyasına nəzər salaq. Burada ümumjazz musiqisində qəbul olunmuş blues harmoniyaları üzərində ifaçının öz fantaziyasına uyğun yazılmış muğam əsaslı gözəl mövzunun vəhdətindən danışmaq mümkündür. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, blues janrı üçün vacib cəhət diqqətin mövzunun melodiyasına yönəldilməsidir ki, bu əsərdə muğamla blues janrlarının çox maraqlı sintezi ilə qarşılaşırıq. Blues harmoniyası üzərində qurulan improvizasiya ilə sanki muğam ifası imitasiya olunur.

Sonda haqqında danışdığımız məcrada tar alətində jazz`ın təbliği məsələsinə bir daha diqqəti yönəldərək 2015-ci ildə Heydər Əliyev Fondu və Azərbaycanın UNESCO yanındakı daimi nümayəndəliyinin təşkilatçılığı ilə Parisdə, qurumun baş mənzil-qərargahında “Azərbaycan jazzının yeni nəslı” konsert proqramı təqdim edilmişdir. Konsertdə Arslan Növrəslı ölkəmizi layiqincə təmsil etmişdir.

“Bakı-2015” birinci Avropa Oyunları ərəfəsində “Dan” Beynəlmiləlçi gənclər İctimai Birliyinin təşkilatçılığı ilə keçirilən “Əsrlərin yaddaşı” layihəsindəki çıxışı ilə UNESCO`nun qeyri-maddi mədəni irs üzrə representativ siyahısına daxil olan Azərbaycan mədəniyyət inciləri içərisində tar sənətini jazz janrı ilə bağlılıq istiqamətində təbliğ etmişdir.

Adıçkilən layihələr tarzən Arslan Növrəslinin ilk dəfə tar aləti ilə jazz sənətinin vəhdətinin təkə Azərbaycanda deyil, dünya arenasında layiqli təqdiminin şəksiz sübutudur. ❖

Ədəbiyyat:

1. <https://www.arslannovrasli.com/>
2. <https://news.day.az/culture/832533.html>
3. <https://ok.ru/bakuonline/topic/62112788122378>
4. <http://www.azculture.az/az-rbaycan-cazi/>

Резюме

Айбениз НОВРЕСЛИ

СТИЛЬ СОВРЕМЕННОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА АРСЛАНА НОВРАСЛИ – ПЕРВОГО МУЗЫКАНТА, КОТОРЫЙ ПРЕДСТАВИЛ ГАРМОНИЧЕСКИЕ ДЖАЗОВЫЕ СТАНДАРТЫ НА ТАРЕ

Арслан – тарист, который разрабатывает в своеобразном стиле пути синтеза мугама и джаза, неоднократно демонстрируя новые эксперименты. Он впервые использовал гармонические джазовые стандарты при игре на таре. Состав джазового трио переходит в план сопровождения с появлением интерпретаций на таре А.Новрасли, поскольку ведущая линия и основная тема звучит в партии национального инструмента.

Он с 2001-го года выступает в джазовых концертах. В 2006-ом году стал лауреатом Бакинского Международного Фестиваля Джаза. Таким образом, регулярные выступления в Бакинских и зарубежных джазовых фестивалях стали в ряд желанных мероприятий. Заключительный концерт “Бакинского Джаз Фестиваля 2014” - “The first time in jazz” стал одним из следующих успешных проектов А.Новрасли, первым сольным джазовым концертом в истории Азербайджанского исполнительства на таре.

Своеобразный подход к джазовым композициям, которые входят в красочный репертуар исполнителя (В.Мустафазаде – “Дороги”, “Фантазия”; Р.Бабаев – “Фреска”; Д.Гиллеспи /Ф.Папарелли – “Ночь в Тунисе”, М.Давис – “Солар”, и др.) является ярким доказательством достойного представления инструмента не только в Азербайджане, но и на мировой арене.

Ключевые слова: Арслан Новрасли, тар, джаз, гармонические стандарты, тарист, Азербайджан.

Summary

Aybeniz NOVRESLI

THE STYLE OF MODERN INTERPRETATION OF THE ARSLAN NOVRESLI`S PERFORMANCE THE FIRST MUSICIAN WHO INTRODUCED HARMONIC JAZZ STANDARDS IN TARE

Arslan is the tar performer who develops in a specific way the synthesis of mugham and jazz, repeatedly demonstrating new experiments. He first used harmonic jazz standards at the playing on tar. The instruments of the jazz trio go into the accompaniment plan with the advent of tar A. Novrasli. Since the leading line and the main theme sounds in the party of the national instrument.

Since 2001, he has been performing jazz concerts. In 2006, he became the laureate of the Baku International Jazz Festival. Thus, regular performances in Baku and foreign jazz festivals have become a number of desired events. The final concert of the “Baku Jazz Festival 2014” - “The first time in jazz” became one of the next successful projects of A. Novrasli, the first solo jazz concert in the history of Azerbaijan performing on tar.

A peculiar approach to jazz compositions which are included in the artist’s colorful repertoire (V.Mustafazadeh - “Roads”, “Fantasia”; R. Babayev - “Fresco”; D.Gillespie / F. Paparelli - “Night in Tunisia”, M. Davis - “Solar”, etc.), is a clear proof of the worthy presentation of the instrument not only in Azerbaijan, but also on the world stage.

Key words: Arslan Novrasli, tar, jazz, harmonic standards, tar performer, Azerbaijan.